

بررسی عوامل روانشناختی موثر بر تمایل به بررسی عوامل روانشناختی موثر بر تمایل به کسب و کارهای کوچک و متوسط در بخش کشاورزی

مجید قنبری نژاد اسفخن سری^۱ - سید مجتبی سجادی^۲ - علی بدیع زاده^۳

چکیده

زمینه: کارآفرینی کشاورزی یک فرد یا گروهی با حق استفاده یا بهره‌برداری از زمین یا سایر عناصر مرتبط مورد احتیاج برای انجام فعالیت کشاورزی می‌باشد.

هدف: هدف پژوهش حاضر بررسی عوامل روانشناختی موثر بر تمایل به کسب و کارهای کوچک و متوسط در بخش کشاورزی می‌باشد.

روش: پژوهش حاضر یک تحقیق توصیفی-پیمایشی و از نظر هدف، کاربردی می‌باشد، ابزار جمع‌آوری داده‌ها پرسشنامه بوده است. جامعه آماری این پژوهش، ۲۴۸ نفر از دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه آزاد اسلامی واحد رشت را شامل می‌شود. برای انتخاب نمونه از روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای متناسب استفاده شده است. روایی پرسش‌نامه توسط تنی چند از اساتید روش تحقیق و مدیریت مورد تایید قرار گرفت. به منظور تعیین پایایی پرسشنامه از روش آلفای کرونباخ استفاده شده و مقدار آلفای به دست آمده برای کل سوالات تحقیق معادل ۸۸ درصد می‌باشد که این مقدار نشان دهنده پایایی پرسشنامه است. به منظور تحلیل داده‌ها و آزمون فرضیه‌های تحقیق از روش مدل‌یابی معادلات ساختاری استفاده شده است.

یافته‌ها: نتایج پژوهش نشان داد که عوامل روانشناختی (انگیزش، مهارت‌های فردی، نگرش، هنجارهای ذهنی، حمایت محیطی ادراک شده، پویایی محیطی ادراک شده و کنترل رفتاری ادراک شده) از عوامل موثر بر تمایل به کارآفرینی در میان دانشجویان می‌باشند.

کلید واژه‌ها: کارآفرینی، دانشجویان، کارآفرینی دانشگاهی، روانشناختی

^۱ دانشجوی دکتری مدیریت کارآفرینی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد قزوین، گروه مدیریت، قزوین، ایران majidgh44@yahoo.com

^۲ دکترای مهندسی صنایع، استادیار دانشکده کارآفرینی دانشگاه تهران، (مسئول مکاتبات) sajad@uast.ac.ir

^۳ دکترای تخصصی مدیریت صنعتی، استادیار دانشگاه آزاد اسلامی قزوین abadizadeh@gmail.com

مقدمه

ریشه واژه کارآفرینی از کلمه فرانسوی (Entreprendre)، اصطلاحاً به معنای واسطه یا دلایل مشتق شده، این واژه در طول زمان همراه با تحول شیوه‌ها تولید و ارزشهای اجتماعی دچار دگرگونی و افزایش مفاهیم در برگیرنده شده است. (استونسون و گامبرت، ۱۹۸۵). ایجاد کارآفرینی در سازمانها از طریق مدیریت کارآفرینی صحیح میزان کالا و خدمات مورد نیاز را افزایش داده و تاثیر زیادی بر رشد اقتصادی خواهد داشت (پورقاسم و علی بیگی، ۱۳۹۰) برخورداری سازمانها از روحیه کارآفرینی اصل و اساس پیشرفت اقتصادی کشور به حساب می آید و در حقیقت علم و دنیای مدیریت با مفهوم روحیه کارآفرینی هویت می یابد (قاسمی و اسدی، ۱۳۸۹) کار آفرینی فرایندی است که در آن فرد کارآفرین با ایده‌های نو و خلاق و شناسایی فرصتهای جدید و با بسیج منابع، مبادرت به ایجادکسب و کار و شرکتهای نو، سازمانهای جدید و نوآورو رشد یابنده نموده (البته با پذیرش مخاطره و ریسک) و منجر به معرفی محصول و یا خدمت جدیدی به جامعه می گردد. (شورنبرگ، ۲۰۱۲). امروزه آموزش کارآفرینی به یکی از مهم ترین و گسترده ترین فعالیتهای دانشگاهی تبدیل شده است. طی دهه ۱۹۸۰، دانشگاهها بر حسب ویژگی گروه‌های تحت آموزش و نیازهای محلی، منطقه ای و ملی، برنامه‌های آموزشی متعددی را برای سازمانهای خصوصی و عمومی طراحی نموده اند. دولت‌های اروپایی نیز حمایت‌های ویژه‌ای را از فعالیتهایی که جهت تشویق کارآفرینی بین جوانان می‌شود، ایجاد کرده اند (احمدپور، ۱۳۸۷). نظریه‌پردازان علم مدیریت که بعد فنی کارآفرینی را بررسی می کنند بر این اعتقاد هستند که کارآفرینان می توانند در کلاس درس آموزش ببینند و بالنده شوند (عابدی، ۱۳۸۱، ۱۴). بنابراین کارآفرینی امروزه به یکی از مهم ترین و گسترده ترین فعالیتهای دانشگاهها تبدیل شده است (احمدپور، ۱۳۷۸). در دنیای کنونی نقش کارآفرینی و وجود کارآفرینان در سازمان‌ها ضرورت دارد. در چنین شرایطی تنها کارآفرینی مدیران است که می تواند از این ابهامات و پیچیدگی‌ها، فرصتهایی ساخته و سازمانها را به سوی موفقیت هدایت نماید. در حقیقت کارآفرینی فرآیند کسب سود از طریق ترکیب‌های جدید منحصر به فرد و ارزشمند منابع در محیطی همراه با ابهام و عدم قطعیت می باشد. کارآفرینان افرادی هستند که نوآوری می کنند، فرصت‌ها را شناسایی کرده و ترکیبات جدیدی از منابع را ارائه می نمایند تا در محیط عدم قطعیت از این نوآوری‌ها کسب سود کنند. فرآیند کارآفرینی و ارتقاء بهره وری در هر یک از سازمانها مستلزم ایجاد زیرساخت‌هایی است که یکی از مهمترین این زیرساخت‌ها توانمند سازی نیروی انسانی است. استفاده از توانایی‌های بالقوه نیروی انسانی برای هر سازمان مزیتی بزرگ به شمار می رود. در واقع توانمند سازی تکنیکی نوین و مؤثر در جهت ارتقاء بهره وری سازمان به وسیله بهره گیری از توان کارکنان است. امروزه، همه سازمانها در پی آن هستند که با استفاده از انسانی ترین، کارآمدترین و انعطاف پذیرترین شیوه‌ها برای بقاء خود تلاش کنند. در این میان یکی از با ارزش ترین سرمایه هر کشور، نیروی انسانی ماهر، کارآموده و توانمند می باشد. (دوستی و همکاران، ۱۳۹۱)

کارآفرینی کشاورزی یک فرد یا گروهی با حق استفاده یا بهره‌برداری از زمین یا سایر عناصر مرتبط مورد احتیاج برای انجام فعالیت کشاورزی می‌باشد. (سوارز، ۱۹۷۲). گسترش فرهنگ کارآفرینی و حمایت از کارآفرینان و ایجاد اشتغال از ملزومات بهبود شرایط هستند که در بخش کشاورزی می توان آن را در مرکز امر توسعه به شمار آورد. (رجبی و همکاران، ۲۰۱۲). بیست درصد اشتغال کشور و ۱۲ درصد تولید ناخالص داخلی از کشاورزی است. بر اساس خلاصه گزارش تحولات اقتصادی ایران بانک مرکزی در شش ماه اول سال ۱۳۹۳ ارزش افزوده گروه کشاورزی به قیمت‌های ثابت سال ۱۳۸۳ به میزان ۱۰۱۰۴۷ میلیارد برآورد شد که نسبت به دوره مشابه سال

قبل ۳،۲ درصد افزایش نشان می دهد. همچنین در شش ماه اول سال ۹۳، رشد تولید ناخالص داخلی در گروه کشاورزی، ۳،۲ درصد بوده است. این در حالی است که در نیمه اول سال گذشته، رشد تولید ناخالص داخلی این بخش، ۶،۹ درصد بوده است، البته گروه کشاورزی در میزان رشد تولید ناخالص داخلی، در رتبه سوم گروه‌های مختلف اقتصادی قرار دارد. همچنین گروه کشاورزی کمترین سهم فعالیت اقتصادی را در رشد تولید ناخالص داخلی داشته است. در کشورهای مختلف دنیا، سهم کشاورزی در تولید ناخالص داخلی و سهم آن در اشتغال متفاوت است. البته در گزارش‌های بین المللی، به کسب و کار کشاورزی و ایجاد اشتغال آن توجه ای ویژه ای شده است. (گزارش بانک مرکزی، ۲۰۱۴)^۵

هدف پژوهش آن است که عوامل موثر بر تمایل به کسب و کارهای کوچک و متوسط بخش کشاورزی در میان دانشجویان را بررسی و میزان تاثیر هر کدام را تعیین نماید.

سیر تاریخی مفهوم کارآفرینی را می توان به پنج دوره تقسیم نمود: دوره اول (قرون ۱۵ و ۱۶ میلادی): در این دوره به صاحبان پروژه‌های بزرگ که مسئولیت اجرایی این پروژه‌ها همانند ساخت کلیسا، قلعه‌ها، تاسیسات نظامی و... از سوی دولتهای محلی به آنها واگذار گردید. کارآفرین اطلاق می شد، در تعاریف این دوره پذیرش مخاطره، لحاظ نشده است. دوره دوم (قرن ۱۷ میلادی): این دوره همزمان با شروع انقلاب صنعتی در اروپا بوده و بعد مخاطره پذیری به کارآفرینی اضافه شد کارآفرین در این دوره شامل افرادی همانند بازرگان، صنعتگران و دیگر مالکان خصوصی می باشد. دوره سوم (قرون ۱۸ و ۱۹ میلادی): در این دوره کار آفرین فردی است که مخاطره می کند و سرمایه مورد نیاز خود را از طریق وام تامین می کند، بین کارآفرین و تامین کننده سرمایه (سرمایه گذار) و مدیر کسب و کار در تعاریف این دوره تمایز وجود دارد. دوره چهارم (دهه‌های میانی قرن بیستم میلادی): در این دوره مفهوم نوآوری شامل خلق محصولی جدید، ایجاد نظام توزیع جدید یا ایجاد ساختار سازمانی جدید به عنوان یک جزء اصلی به تعاریف کارآفرینی اضافه شده است. دوره پنجم، دوران معاصر (از اواخر دهه ۱۹۷۰ تا کنون): در این دوره همزمان با موج ایجاد کسب و کارهای کوچک و رشد اقتصادی و نیز مشخص شدن نقش کارآفرینی به عنوان تسریع کننده این سازوکار، جلب توجه زیادی به این مفهوم شد و رویکرد چند جانبه به این موضوع صورت گرفت. تا قبل از این دوره اغلب توجه اقتصاد دانان به کارآفرینی معطوف بود، اما در این دوره به تدریج روانشناسان، جامعه شنا سان و دانشمندان و محققین علوم مدیریت نیز به ابعاد مختلف کارآفرینی و کارآفرینان توجه نموده اند.

تا دهه ۱۹۸۰ سه موج وسیع، موضوع کارآفرینی را به جلو رانده است: موج اول: انفجار عمومی مطالعه و تحقیق در قالب انتشار کتابهای زندگی کارآفرینان و تاریخچه شرکتهای آنها، چگونگی ایجاد کسب و کار شخصی و شیوه‌های سریع پولدار شدن می با شد. این موج از اواسط دهه ۱۹۵۰ شروع می شود. موج دوم: این موج که شروع آن از دهه ۱۹۶۰ بوده شامل ارائه رشته‌های آموزش کارآفرینی در حوزه‌های مهندسی و بازرگانی است که در حال حاضر این حوزه‌ها به سایر رشته‌ها نیز تسری یافته است. موج سوم: این موج شامل افزایش علاقمندی دولتها به تحقیقات در زمینه کارآفرینی و بنگاههای کوچک، تشویق رشد شرکتهای کوچک و انجام تحقیقات در خصوص نوآوری‌های صنعتی می شود که از اواخر دهه ۱۹۷۰ آغاز شده است. (شورنبرگ، ۲۰۱۲).

امروزه آموزش کارآفرینی به یکی از مهمترین و گسترده‌ترین فعالیتهای دانشگاهها تبدیل شده است. به عنوان مثال در ایالات متحده آمریکا آموزش کارآفرینی در دوران دوره‌های دانشگاهی و توسط مؤسسات خاص مورد توجه بسیاری قرار گرفته است. کانادا و برخی کشورهای آسیایی همچون فیلیپین، هند، مالزی نیز گامهای اساسی جهت

حمایت از کارآفرینی برداشته‌اند؛ این حمایتها شامل ارائه راهنمایی‌های عملی، مشاوره، ارائه تسهیلات مالی و برگزاری دوره‌های ویژه در خصوص کارآفرینی در درون دانشگاهها و یا خارج از دانشگاهها می‌باشد که همگی این موارد انگیزه تمایل به کارآفرینی در میان دانشجویان را ارتقاء می‌دهد. (گیب، ۱۹۸۷)^۷ تحقیق حاضر با توجه به مدل ارائه شده توسط "فینی و همکارانش" در سال ۲۰۱۲، به بررسی عوامل موثر بر تمایل به کسب و کار در میان دانشجویان می‌پردازد.

انگیزش: انگیزش انسان بر شیوه ی نگرش وی تاثیر می‌گذارد. این ایده که نیروهای عاطفی و انگیزشی بر سیستم شناختی افراد غلبه دارد به سه دیدگاه قدیمی، یعنی دیدگاه‌های تقویت شده، سازگاری شناختی و کاربردی اشاره دارد. بر اساس چنین نظریه‌هایی، انگیزه ناشی از ارزیابی شناختی از یک رویداد مجسم شده همراه با اعتقاد به اثربخشی یک پاسخ متقابل دارد. (فینی و همکاران، ۲۰۱۲)^۸

مهارت‌های فردی: به غیر از جنبه‌های انگیزشی، نگرش نیز می‌تواند به پیش بینی دیگر عوامل شناختی از قبیل مهارت‌ها و توانایی‌ها بپردازد. در واقع نگرش، واسطه رابطه بین مهارت‌ها و قصد کارآفرینی بشمار می‌آید. (فینی و همکاران، ۲۰۱۲)

حمایت محیطی ادراک شده: مجموعه ای از عوامل بوده که با وجود یا عدم وجود منابع، لازم و ضروری می‌باشد. وضعیت اقتصادی، سرمایه گذاری‌های موجود و قوانین و مقررات دولتی از جمله ی این عواملند. دولت‌ها می‌توانند با ارایه طرح‌های پشتیبانی مالی و همچنین سیاست‌های مالی اتخاذی، در ناکارآمدی بازار و ترویج کارآفرینی دخالت نمایند. بررسی ادبیات تحقیق هم نشان می‌دهد که محیط خارجی و حمایت‌های آن از فعالیت‌های کارآفرینانه تا چه حد اهمیت دارد. (فینی و همکاران، ۲۰۱۲)

پویایی محیطی ادراک شده: محیط‌های پویا و قابل تغییر بیشتر به افراد اجازه می‌دهد تا به درک، کشف، ایجاد و خلق فرصت‌ها بپردازد. در ادبیات کارآفرینی نیز تاکید بسیار زیادی به این امر شده که محیط‌های فعال و نامتجانس باعث پرورش و تقویت رفتارهای نوآورانه، فعال و ریسک پذیر می‌شود. (فینی و همکاران، ۲۰۱۲)

نگرش: داشتن نگرش مثبت نسبت به کارآفرینی و درک کنترل رفتار کارآفرینی اهمیت بسزایی دارد. بررسی انگیزه و مهارت‌های خاص در نگرش نسبت به قصد کارآفرینی نشان می‌دهد که عوامل شناختی در پیش بینی اقدامات کارآفرینی حیاتی و مهم می‌باشد. (فینی و همکاران، ۲۰۱۲)

هنجارهای ذهنی: یک سری بایدها و نبایدهایی است که در ذهن فرد شکل گرفته و در واقع مرکز کنترل آن درونی می‌باشد (فینی و همکاران، ۲۰۱۲)

کنترل رفتاری ادراک شده: کنترل رفتاری ادراک شده همان عقاید افراد در چگونگی تسهیل کردن خلق ارزش از طریق تعامل نوآورانه، فعالیت‌های مخاطره پذیر و اقدامات فعال در محیط سازمانی در نظر گرفته می‌شود. (فینی و همکاران، ۲۰۱۲)

تمایل به کارآفرینی: بیانگر شدت نیت و اراده فرد برای انجام رفتار هدف است. رابطه تمایل رفتاری با رفتار نشان می‌دهد، افراد تمایل دارند در رفتارهایی درگیر شوند که قصد انجام آنها را دارند. بنابراین رفتار همیشه بعد از تمایل رفتاری و متصل به آن است (یعقوبی و شاکری، ۱۳۸۷).

برخی از تحقیقاتی که در سال‌های اخیر در ایران و سایر کشورها در زمینه کارآفرینی (کسب و کارهای کوچک و متوسط) انجام شده، به شرح زیر می‌باشد:

بروکھوس (۱۹۸۰) در پژوهشی با عنوان « اثر نارضایتی شغلی در تصمیم گیری برای شروع یک کسب و کار» بیان داشت: « مدیریت کارآفرینی را فرآیند ایجاد ارزش، از راه تشکیل مجموعه منحصر به فردی از منابع، به منظور بهره گیری از فرصت‌ها می‌دانند. پذیرش مخاطره‌های معتدل می‌تواند از طریق تلاش‌های شخصی مهار شوند.»

دیلی و دالتون (۱۹۹۲) در پژوهشی با عنوان « رابطه بین ساختار دولت و عملکرد شرکت‌ها در شرکت‌های کارآفرین» ابراز داشتند: « فعالیت‌های موسسه‌های کارآفرینانه اغلب توسط بنیانگذاران خود، خلاقیت، تصویر سازی، و هوشیار بودن در فرصت‌های بوجود آمده، و.. پرورش و رشد می‌یابد.»

دمارتینو و بارباتو (۲۰۰۳) در پژوهشی با عنوان « تفاوت بین زنان و مردان کارآفرین» بیان داشتند: « زنان و مردان موقعیت‌های انگیزشی متفاوتی برای کارآفرین شدن دارند. درصد بالاتری از زنان به منظور توازن بین کار و خانواده کارآفرین می‌شوند در حالیکه درصد بالاتری از مردان به دنبال تولید و یا پیشرفت اقتصادی هستند..»

ویلیکینسون و روچا (۲۰۰۸) در پژوهشی با عنوان « صنعت کشاورزی، فرآیند و توسعه واشنگتن» بیان داشتند: « بر اساس مطالعات؛ سهم ارزش افزوده بخش کشاورزی در کشورهای کم درآمد ۳۹ درصد و سهم ارزش افزوده کسب و کار کشاورزی، ۲۲ درصد از تولید ناخالص داخلی است. با افزایش درآمد کشورهای رو به توسعه، این سهم‌ها به ترتیب به ۱۶ و ۳۲ درصد هستند و با افزایش بیشتر درآمد، سهم ارزش افزوده بخش کشاورزی به ۸ درصد و سهم ارزش افزوده کسب و کار کشاورزی به ۲۷ درصد رسیده است. این سهم‌ها در سال ۲۰۰۸ در ایالات متحده آمریکا به ترتیب، ۱ و ۱۳ درصد بوده است. همچنین سهم صنایع کشاورزی در کل صنعت، در کشورهای کشاورزی محور، ۶۱ درصد، در کشورهای در حال گذار، ۳۷ درصد و در کشورهای پر درآمدتر رو به توسعه، ۳۷ درصد می‌باشد.»

زویردینا (۲۰۰۹) در پژوهشی با عنوان « مشکلات توسعه محصولات کشاورزی و کارآفرینی در کشور لیتوانی» بیان داشت: « علی‌رغم افزایش تعداد تعاونی‌ها (بنگاه‌های کوچک و متوسط)، رشد کیفی آن‌ها قابل توجه نمی‌باشد، اگر بنگاه‌ها بخواهند به اهداف مدنظر دولت برسند می‌بایست کیفیت لازم را در آموزش کارآفرینی داشته باشد. بررسی مشکلات توسعه در بخش تولیدی کشاورزی و کارآفرینی در کشور لیتوانی نشان داد که نواحی غیرقابل استفاده فراوانی در زمین‌های این کشور وجود دارد و بهره‌وری نیز پایین می‌باشد.»

سری و همکاران (۲۰۱۰) در پژوهشی با عنوان « آموزش کارآفرین برای خلاقیت و نوآوری» بیان داشتند: « معیارهای موفقیت سنتی مانند بهره‌وری محصول، در دهه‌های ۶۰ و ۷۰ میلادی و همچنین مدیریت کیفیت که در دهه‌های ۸۰ و ۹۰ میلادی مرسوم بوده اند؛ اکنون جای خود را به خلاقیت، نوآوری و دانش داده اند.»

عبدالله و نعیم سلیمان (۲۰۱۵) در پژوهشی با عنوان « عوامل تاثیرگذار بر علاقه‌مندی جوانان به کارآفرینی کشاورزی» بیان داشتند: « تقاضا برای محصولات کشاورزی به ندرت تحت تاثیر تحریم‌های اقتصادی جهانی، قرار می‌گیرد. شیوه نگرش، پذیرش و دانش؛ ارتباط مستقیمی با علاقه‌مندی جوانان برای تبدیل شدن به کارآفرین کشاورزی دارد.»

جعفری مقدم و اعتمادی (۱۳۸۸) در پژوهشی با عنوان « ارزیابی مقایسه ای نگرش‌های کارآفرینانه دانشجویان (مطالعه موردی: دانشجویان کارشناسی ارشد مدیریت کارآفرینی و مهندسی برق دانشگاه تهران) » بیان داشت: « هوارد تحقیقی در زمینه قابلیت‌های کارآفرینی انجام داده است. نمونه آماری این تحقیق را ۴۵۰ نفر از دانش آموزان تشکیل می‌دهند. در این تحقیق، تأثیر پرورش قابلیت‌های کارآفرینی، استقلال طلبی، ریسک پذیری، انگیزه پیشرفت، کنترل درونی، اعتماد به نفس، جسارت و خلاقیت بر کارآفرینی دانش آموزان مورد بررسی قرار گرفته

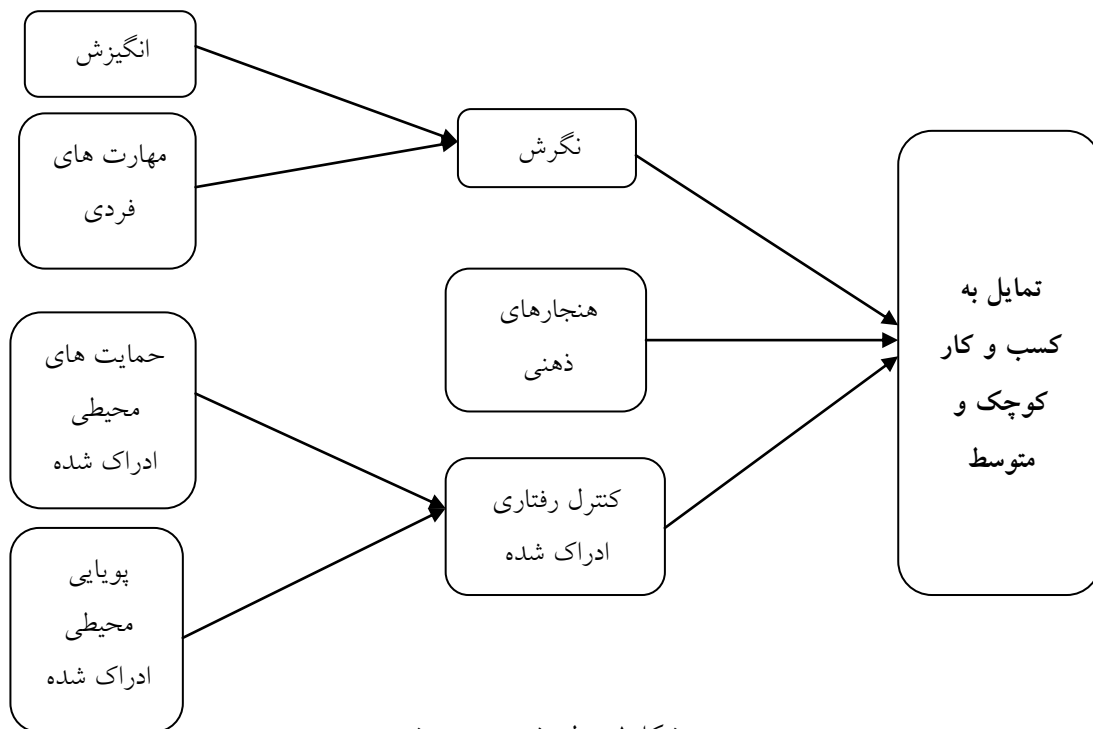
است. نتایج این پژوهش نشان داده است که رابطه ای مستقیم بین این قابلیت‌ها و توانایی کارآفرینی افراد وجود دارد.»

احمدی و همکاران (۱۳۸۸) در پژوهشی با عنوان «شناسایی برخی عوامل همبسته با ترویج کارآفرینی در بین دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشکده کشاورزی و منابع طبیعی دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات گرمسار» بیان نمودند: «کارآفرینی یک مقوله اساسی در رشد و اقتصاد کشور محسوب می شود و با آموزش کارآفرینی به دانشجویان، آنها را به سمت اشتغال زایی راهنمایی می کنیم که در نهایت منجر به رشد اقتصادی می شود.»

پورقاسم و علی بیگی (۱۳۹۰) در پژوهشی با عنوان «نقش کارآفرینی سازمانی در توسعه اقتصادی کشور بیان داشتند: «کارآفرینی در سازمانها منجر به حفظ بقای سازمان، رقابت پذیری آن، ایجاد اشتغال و رفاه و ثروت در کشور می شود. این موارد باعث رشد و توسعه اقتصادی می گردد.»

برزگر و همکاران (۱۳۹۵) در پژوهشی با عنوان «اهمیت و ضرورت توجه به کارآفرینی به منظور دستیابی به توسعه پایدار در کشورهای در حال توسعه» بیان داشت: «کارآفرینی می تواند در شکوفایی و توسعه اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی جامعه نقش مهمی ایفا کند.»

هر تحقیق به یک چارچوب نظری نیاز دارد، چارچوب نظری مبنایی است که تمام تحقیق بر روی آن قرار داده می - شود. چارچوب نظری یک شبکه منطقی، توسعه یافته، توصیف شده و کامل بین متغیرهایی است که از طریق فرآیندهایی مانند مصاحبه، مشاهده و بررسی ادبیات موضوع فراهم می شود. (خاکی، ۱۳۸۹). تحقیق حاضر با توجه به مدل ارائه شده توسط "فینی و همکارانش" در سال ۲۰۱۲، به بررسی عوامل موثر بر تمایل به کسب و کار در میان دانشجویان می پردازد.

شکل ۱: مدل مفهومی پژوهش

فرضیه‌های پژوهش

- فرضیه اول: انگیزش با نگرش رابطه مثبت دارد.
- فرضیه دوم: مهارت‌های فردی با نگرش رابطه مثبت دارند.
- فرضیه سوم: حمایت‌های محیطی ادراک شده با کنترل رفتاری ادراک شده رابطه مثبت دارند.
- فرضیه چهارم: پویایی محیطی ادراک شده با کنترل رفتاری ادراک شده رابطه مثبت دارد.
- فرضیه پنجم: نگرش با تمایل به کسب و کار کوچک و متوسط رابطه مثبت دارد.
- فرضیه ششم: هنجارهای ذهنی با تمایل به کسب و کار کوچک و متوسط رابطه مثبت دارند.
- فرضیه هفتم: کنترل رفتاری ادراک شده با تمایل به کسب و کار کوچک و متوسط رابطه مثبت دارد.

روش تحقیق

پژوهش حاضر بر اساس هدف یک تحقیق کاربردی است و از آنجا که در یک مدل چند متغیره به بررسی عوامل موثر بر تمایل به کارآفرینی در میان دانشجویان می‌پردازد برحسب روش، از نوع همبستگی می‌باشد. همچنین این تحقیق از نظر دسته بندی تحقیقات، تحقیقی توصیفی - پیمایشی به شمار می‌رود که به توصیف ویژگی‌های نمونه و سپس تعمیم این ویژگی‌ها به جامعه آماری پرداخته است. جامعه آماری پژوهش حاضر، دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه آزاد اسلامی واحد رشت را شامل می‌شود. برای جمع آوری داده‌ها از پرسشنامه و به منظور تحلیل داده‌ها و آزمون فرضیه‌های تحقیق از روش مدل‌یابی معادلات ساختاری توسط نرم افزار LISREL استفاده شده است. به طور کلی حجم نمونه در روش شناسی مدل‌یابی معادلات ساختاری می‌تواند بین ۵ تا ۱۵ مشاهده به ازاء هر متغیر اندازه گیری شده تعیین شود.

$$5q \leq n \leq 15q$$

که در آن q = تعداد متغیرهای مشاهده شده (گویه‌های پرسشنامه) و n حجم نمونه است. (هومن ۱۳۸۴). از آنجا که پرسشنامه این پژوهش ۳۵ گویه دارد بنابر این با در نظر گرفتن ۱۰ مشاهده به ازای هر گویه، حداکثر تعداد نمونه لازم ۳۵۰ نمونه محاسبه گردید. با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای متناسب پرسشنامه‌ها در میان دانشجویان توزیع گردید که از این تعداد ۲۴۸ عدد پرسشنامه قابل قبول جمع آوری شد که مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. پرسشنامه‌ای که برای پژوهش حاضر طراحی گردیده است، شامل دو بخش سوالات عمومی و اختصاصی می‌باشد. بخش اول در رابطه با اطلاعات جمعیت شناختی پاسخ دهندگان است و از سه سوال تشکیل شده که درباره جنسیت، سطح تحصیلات و سن آنها می‌باشد که در جدول شماره (۳) به طور خلاصه ارائه شده است.

یافته‌های توصیفی

بخش دوم نیز شامل ۳۵ سوال تخصصی است که مربوط به متغیرهای تحقیق می‌باشد. برای سنجش سوالات تخصصی، طیف پنج گزینه‌ای لیکرت از کاملاً مخالفم (۱) تا کاملاً موافقم (۵) ، مورد استفاده قرار گرفته است. رویای پرسش‌نامه توسط تنی چند از اساتید روش تحقیق و مدیریت مورد تایید قرار گرفت. به منظور تعیین پایایی پرسشنامه از روش آلفای کرونباخ استفاده شده است. به همین منظور در طی فرایند پیش‌آزمون، تعداد ۳۰ پرسشنامه در بین جامعه آماری مورد نظر توزیع گردید، سپس با استفاده از داده‌های به دست آمده به کمک نرم افزار SPSS و

با روش آلفای کرونباخ، میزان پایایی پرسش نامه محاسبه شد. مقدار آلفای به دست آمده برای کل سوالات تحقیق معادل ۸۸ درصد می باشد که این مقدار نشان دهنده پایایی پرسشنامه است.

درصد جنسیت پاسخ دهندگان (زن ۳۲٪ و مرد ۶۸٪) بوده و توزیع سنی آنها نیز ۲۹-۲۰ سال ۵۶درصد، ۳۹-۳۰ سال ۱۹درصد و ۴۹-۴۰ سال ۱۶ درصد و سطح تحصیلات آنها (فوق لیسانس ۷۸درصد و دکتری ۲۲ درصد) بوده است.

یافته‌های استنباطی

جهت نمایش نتایج آزمون فرضیه‌های تحقیق (تأیید یا عدم تأیید فرضیه ها) بر اساس مدل معادلات ساختاری، جدول (۵) به صورت خلاصه ارائه گردیده است.

جدول ۱: جدول نتایج آزمون فرضیه‌های تحقیق

نتایج	آماره t	مقدار ضریب برآورد شده	فرضیه
تایید	۴/۶۸	۰/۳۲	۱- انگیزش بر نگرش تاثیر مثبت دارد.
تایید	۲/۹۵	۰/۱۷	۲- مهارت‌های فردی بر نگرش تاثیر مثبت دارند.
تایید	۶/۲۷	۰/۴۳	۳- حمایت‌های محیطی ادراک شده بر کنترل رفتاری ادراک شده تاثیر مثبت دارند.
تایید	۳/۸۱	۰/۲۶	۴- پویایی محیطی ادراک شده بر کنترل رفتاری ادراک شده تاثیر مثبت دارد.
تایید	۸/۵۹	۰/۶۷	۵- نگرش بر تمایل به کارآفرینی تاثیر مثبت دارد.
تایید	۳/۶۴	۰/۲۲	۶- هنجارهای ذهنی بر تمایل به کارآفرینی تاثیر مثبت دارند.
تایید	۳/۲۵	۰/۱۹	۷- کنترل رفتاری ادراک شده بر تمایل به کارآفرینی تاثیر مثبت دارد.

نتایج حاصل از آزمون مدل معادلات ساختاری، حاکی از آن است که در تحقیق حاضر تمامی ضرایب مسیر معنادار می باشند. یعنی اعداد معناداری مسیرهای مربوط به آنها در بازه (+۱/۹۶ و -۱/۹۶) قرار دارد. در نتیجه تمامی فرضیه‌های تحقیق در سطح اطمینان ۹۵ درصد مورد پذیرش قرار می گیرند. نرم افزار لیزرل شاخص‌های مختلفی را جهت برازش مدل ارائه می نماید. به کمک این شاخص‌ها می‌توان در مورد قابل قبول بودن یا نبودن کل مدل قضاوت و تصمیم گیری کرد. با توجه به اینکه حجم نمونه بیش از ۲۰۰ واحد است، بنابراین شاخص χ^2 برای ارزیابی مدل مناسب نیست و شاخص‌های ریشه میانگین مجذور خطاها، شاخص نیکویی برازش، شاخص ریشه مجذور میانگین باقیمانده و شاخص نرم شده برازش ملاک‌های مناسب برای قضاوت در مورد برازندگی مدل است. نتایج ارزیابی برازش کل مدل نشان می دهد که مدل نظری تحقیق با داده‌های تجربی مورد استفاده سازگاری و توافق دارد. این نتیجه بر اساس آماره ریشه مجذور میانگین باقیمانده (RMR) با مقدار ۰/۰۶۶ و آماره ریشه میانگین مجذور خطاها (RMSEA) با مقدار ۰/۰۵۳ به دست آمده است. مقدار کمتر این معیارها، نشان دهنده برازش بهتر مدل است و اگر این مقدار بین ۰/۰۵ تا ۰/۰۸ بدست آید، می توان گفت که مدل تحقیق از لحاظ تناسب با داده‌ها مدل مطلوبی می باشد. مقدار شاخص نیکویی برازش (GFI) برابر با ۰/۹۳ و شاخص نرم شده برازش (NFI) ۰/۹۵ به دست آمده است. شاخص نیکویی برازش از صفر تا یک، متغیر است. اندازه یک، نشانه برازندگی کامل داده‌ها با

الگو و صفر نشانه عدم برازندگی است. با توجه به مقادیر شاخص‌های محاسبه شده می‌توان مدل تحقیق را مناسب ارزیابی نمود. (هومن ۱۳۸۴).

بحث و نتیجه گیری

به‌طور قطع اولین و مهمترین نقش کارآفرینی در جامعه، ایجاد اشتغال و رفع بیکاری می‌باشد. کارآفرینان هم برای خود و هم برای سایر افراد اشتغال ایجاد می‌کنند و با تشکیل فعالیت‌های کاری گروهی، خود به حل مشکلات و نیازهایشان می‌پردازند. یکی از لوازم و نتایج اشتغال زایی به مسئله تولید داخلی بر می‌گردد، رفع بیکاری و ایجاد اشتغال موجب حمایت از تولید ملی می‌گردد. کارآفرینی با ایجاد شغل و فعالیت‌های متنوع از فناوری و تکنولوژی بهره برده و در عین حال فناوری نیز ایجاد می‌کند. نتایج تحقیق نشان داد نگرش کارآفرینان نیز می‌تواند به پیش بینی دیگر عوامل شناختی از قبیل مهارت‌ها و توانایی‌ها بپردازد. در واقع نگرش، واسطه رابطه بین مهارت‌ها و قصد کارآفرینی بشمار می‌آید و مهارت‌های فردی (خلاقیت و استعداد) نیز قادرند، فناوری را توسعه و بسط دهند. پیشرفت فناوری موجب بهبود شرایط اقتصادی و فنی عرصه‌های تولیدی می‌شود و میزان تولیدات داخلی را افزایش می‌دهد. در سال‌های اخیر توجه ویژه‌ای به نقش کارآفرینان در تسهیل توسعه اقتصادی جهانی شده است. برای مثال بر اساس مطالعات انجام شده در برخی از کشورها، نود درصد رشد استخدام‌ها از بخش کارآفرینانه اقتصادی ناشی شده است. از این رو اکثر صاحب‌نظران در مورد اهمیت نقش کارآفرینان در توسعه اقتصادی اتفاق نظر دارند. تجربه‌ی موفقیت‌آمیز کشورهای صنعتی در توجه به کارآفرینی باعث شد که کشورهای در حال توسعه‌ی نظیر سنگاپور، مالزی، و کره جنوبی تلاش نمایند تا با الگوگیری از آنها اقدام به توسعه و ترویج کارآفرینی نمایند. توسعه روز افزون و تلاش بیشتر در ترویج کارآفرینی یک کشور نیازمند اقدامات همه‌جانبه و کاملاً هماهنگی در جنبه‌های مختلف: فردی و خانوادگی، اقتصادی سیاسی، فرهنگی می‌باشد. حمایت‌های مالی از کارآفرینان، تشویق و حمایت روز افزون از صنعتگران موفق، حمایت از فعالیت‌ها و موسسات تازه شکل گرفته و نوپا، اصلاح در قانون تجارت، ایجاد چهارچوب مناسب برای تسهیل تعاملات تجاری، ثبات داشتن قوانین تجاری و بازرگانی، تلاش در حفظ امنیت سرمایه‌گذاری، تدوین سیستم‌های آموزشی دانشگاهی متناسب با نیازهای کسب و کار، و نظایر اینها، اقداماتی هستند که در این راستا باید انجام پذیرند. خود دانشگاه‌ها نیز باید دانشجویان خود را به این امر ترغیب نمایند. در واقع فعالیتهای دانشگاهی ضمن ایفاء نقش در تولید علم و دانش در سطح جهان، می‌بایست با بستر سازی مناسب، سهم عظیمی در توسعه صنعتی و نوآوری تکنولوژی کشور داشته باشند. بنابراین دانشگاهها باید با تدوین برنامه‌های استراتژیک بسوی دانشگاههای کارآفرین سوق داده شوند. این امر مستلزم ایجاد چهارچوب‌های مناسب همراه با اقدامات ساختاری و غیرساختاری و توسعه اندیشه مدیریت کارآفرینی در محیط‌های دانشگاهی است که خوشبختانه زمینه آن در کشور موجود می‌باشد. یکی از اقدامات اساسی زمینه‌ای در این راستا شناسایی افراد کارآفرین و نیز شناسایی کسانی است که ظرفیت‌های کارآفرینی در آنها وجود دارد و همچنین نتایج تحقیق نیز نشان داد که بسترسازی و ایجاد محیطی پویا و فعال باعث تحریک انگیزش فرد شده و نگرشی مثبت را در زمینه تمایل به کارآفرینی در میان دانشجویان ایجاد می‌نماید. شناسایی این افراد می‌تواند به سیستم آموزشی کمک کند تا افرادی را برای ورود به موسسات آموزش کارآفرینی انتخاب کند که قابلیت‌های بیشتری برای کارآفرین شدن داشته باشند، یا در اعطای مجوزهای قانونی اولویت به افراد کارآفرین داده شود یا هنگام آزمونهای مختلف به ظرفیتهای کارآفرینانه افراد توجه شده و برنامه ریزی‌ها براساس آنها صورت پذیرد.

تفاوت مدل پژوهش حاضر با سایر مدل‌های رشد بر این نکته است که؛ عموماً در مدل‌های تمایل به رشد کسب و کارهای کوچک و متوسط، پیامد فرآیند کارآفرینی، ناظر بر رشد کسب و کار جدید در زمینه رشد اشتغال (مدل شپرد و ویکلند^{۱۰}) یا تغییر در اندازه شرکت (مدل دابز و همیلتون^{۱۱}) است، در حالی که در این پژوهش پیامد فرآیند کارآفرینی در بخش کشاورزی، ارزش جدید مبتنی بر تمایل به کسب و کارهای کوچک می‌باشد که البته همراستا با پژوهش کالدور-وردورن^{۱۱} بوده که در آن رشد این نوع کسب و کارها را با رشد تولیدات کشور مرتبط می‌داند.

منابع و ماخذ

- احمدپور داریانی، محمود، (۱۳۷۸)، "کارآفرینی (نظریات، تعاریف، الگوها)"، تهران، انتشارات پردیس، چاپ اول، ص ۴۴
- حمدی، حیدر. فرج اله حسینی، سید جمال. امیری نجف آبادی، مریم. (۱۳۸۸)، "شناسایی برخی عوامل همبسته با ترویج کارآفرینی در بین دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشکده کشاورزی و منابع طبیعی دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات گرمسار". فصلنامه رهبری و مدیریت آموزشی دانشگاه آزاد واحد گرمسار. سال سوم. شماره ۳. صص. ۹-۲۴.
- برزگر، وحید؛ صف آرا، مریم؛ ولی نژاد، صادق؛ سجادی امیری، سیده مرضیه. (۱۳۹۵)، "اهمیت و ضرورت توجه به کارآفرینی به منظور دستیابی به توسعه پایدار در کشورهای در حال توسعه". مجموعه مقالات اولین کنفرانس ملی کارآفرینی، تعاون و جهاد اقتصادی. دانشگاه آزاد اسلامی واحد نائین.
- پورقاسم، فاطمه. علی بیگی، امیرحسین. (۱۳۹۰)، "نقش کارآفرینی سازمانی در توسعه اقتصادی کشور"، مجموعه مقالات اولین کنفرانس ملی کارآفرینی، تعاون و جهاد اقتصادی. دانشگاه آزاد اسلامی واحد نائین. صص ۱-۵.
- جعفری مقدم، سعید؛ اعتمادی، کاوه. (۱۳۸۸)، "ارزیابی مقایسه‌ای نگرش‌های کارآفرینانه دانشجویان (مطالعه موردی: دانشجویان کارشناسی‌ارشد مدیریت کارآفرینی و مهندسی برق دانشگاه تهران)"، توسعه کارآفرینی، سال اول، شماره چهارم، صص ۱۶۳-۱۸۲.
- خاکی، غلامرضا. (۱۳۸۹)، «روش تحقیق در مدیریت»، چاپ پنجم، تهران، انتشارات بازتاب.
- دوستی، عصمت؛ پارسا، پویا؛ باقری فارسانی، سمیه؛ حاتمی، مازیار؛ طغیانی خوراسگانی، علی؛ گرجی، رضا، (۱۳۹۱)، "رابطه بین مدیریت کارآفرینی با توانمند سازی در معلمان تربیت بدنی خراسان رضوی"، مجموعه مقالات نخستین همایش ملی علوم مدیریت نوین، استان گلستان، صص ۱۶-۱۸.
- عابدی، رحیم (۱۳۸۱)، «مروری بر مکاتب فکری کارآفرینی»، مجله علوم انسانی و اجتماعی دانشگاه سیستان و بلوچستان ویرنامه اقتصاد و مدیریت، ویژه نامه: ۱۷۲-۱۵۵.
- قاسمی، جواد؛ اسدی، علی. (۱۳۸۹)، "تحلیل عوامل مؤثر در ایجاد روحیه کارآفرینی دانشجویان تحصیلات تکمیلی (مطالعه ی موردی: پردیس کشاورزی و منابع طبیعی دانشگاه تهران)"، نشریه اقتصاد و توسعه کشاورزی، جلد ۲۴، شماره ۱.
- هومن، حیدر علی، (۱۳۸۴)، "مدل یابی معادلات ساختاری با کاربرد نرم افزار لیزرل"، انتشارات سمت، چاپ اول، تهران

- یعقوبی، نورمحمد؛ شاکری، رویا. (۱۳۸۷)، "ارزیابی پذیرش بانکداری اینترنتی بر اساس مدل توسعه یافته DTPB"، پژوهشنامه ی مدیریت اجرایی، سال نهم، شماره ۲، ص ۱۳۱-۱۵۴.
- Abdullah, Abdul Aziz & Naem Sulaiman, Norhlilmatur. (2015), Factors That Influence the Interest of Youths in Agricultural Entrepreneurship, International Journal of Business and Social Science, Vol. 4 No. 3; P.288-302.
- Brockhaus, R (1980), "The effect of job dissatisfaction on the decision to start a Business", journal of smaj Business management, P 181-190
- Daily, C. & Dalton, D. (1992). The relationship between governance structure and corporate performance in entrepreneurial firms, Journal of Business Venturing, 7, Pp:375-386.
- Demartino R. and Barbato, R. (2003) Differences between women and men MBA entrepreneurs: exploring family flexibility and wealth creation as career motivators, Journal of Business Venturing, 18, Pp518-532.
- Gibb, A. (1987), "Enterprise Culture – Its Meaning and Implications for Education and Training", Journal of European Industrial Training, Vol. 11, No. 2, P 38
- Fini, Riccardo, Grimaldi, Rosa, Luca Marzocchi, Gian & Sobrero, Maurizio, (2012), "The Determinants of Corporate Entrepreneurial Intention Within Small and Newly Established Firms", ENTREPRENEURSHIP THEORY and PRACTICE, vol 36, No2; PP.387-414.
- Rajaei, Yadollah., Yaghoubi, Jafar., Donyaei, Hamid, (2011). «Assessing effective factors in development of entrepreneurship in agricultural cooperatives of Zanjan province», Procedia Social and Behavioral Sciences, 15, 1521-1525.
- Report of the Central Bank of Iran, 2014, www.cbi.ir
- Sarri, Katerina K., Bakouros, Ioannis L., Petridou, Eugenia, (2010), "Entrepreneur training for creativity and innovation", Journal of European Industrial Training, Vol. 34 Iss: 3 pp. 270 - 288
- Schurenberg, Eric. (2012): "Whats an Entreneur? The best answer ever". <http://www.inc.com>.
- Stevenson, H&Gumpert, D (1985), "the heart of entrepreneurship", Harvard Business review, 2, 63, Pp: 85-94.
- Suarez, M. (1972) »campesino communitarian enterprises in Latin America. In: The community enterprise«. USA.IICA.
- Wilkinson, J. and R.Rocha., (2008), Agro-industry trends' Patterns and development Washington, DC: World Bank
- Zvirgzdina, R., Vitola, S., & Tilta, E, (2009), Problems of development of agricultural production and entrepreneurship in Latvia. Paper presented at the Finances, taxes, investment and support systems. Proceedings of the International Scientific Conference, 23-24.

یادداشت‌ها

¹ Stevenson & Gumpert, 1985

² Schurenberg, 2012

³ suarez, 1972

⁴ Rajabi et al, 2011

⁵ Central report, 2014

⁶ Schurenberg, 2012

⁷ Gibb, 1987

⁸ Fini et al, 2012

⁹ Shepherd & Wiklund, 2010

¹⁰ Dobbs & Hamilton, 2007

¹¹ Kaldor Verdoorn